

Lovorka Čoralić potpisuje *Prilog o životopisu skradinskog biskupa Grgura Civalessija (1698.-1713.)* (263-280), prvog biskupa nakon obnove skradinske biskupije, inače potomka stare zadarske patricijske obitelji. Ističe se da je Civalessi pastoralno promišljeno nastojao oko gradnje i obnove crkava, umjetničke popune, a djelovao je i kao pisac i svekoliki reformator vjerničkog života na doskora turskom području. Radu je priložen prijepis njegove oporuke. Stanko Piplović autor je rada *Općina Skradin u XIX: stoljeću* (281-298). Katastarski mala općina, smještena u Zadarskom okrugu, kasnije u okviru Kotarskog poglavarstva Šibenik, vezana uz porječje Krke koja je tad korisna, donekle i plovna rijeka, Skradin je lokalitet kojemu gravitira mnoštvo obližnjih sela.

Ivan Sušić i Marinko Šišak u prilogu *Kronika znanstvenog skupa o fra Tomi Babiću* (299-304), uz iscrpan prikaz izlagača i tema njihovih radova, donose i nekoliko usputnih manifestacija, kao i tiskovna izvješća koja su popratila skup. Na kraju knjige sadržana su kazala osobnih imena te imena mjesta (305-317).

Mnogobrojni istraživači raznorodnih struka, književnici i povjesničari, latinisti, filolozi i teolozi, uložili su nemali trud u pisanju ove sinteze. Nadajmo se da će i idući ovakvi projekti izlučiti ono ponajbolje od kvalitetnih *tihih pregalaca* iz starije hrvatske baštine.

Margareta Matijević

Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 44., Zagreb – Zadar, 2002., 298 str.

Novi broj časopisa *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* donosi devet preglednih, stručnih i znanstvenih članaka te niz prikaza novih knjiga, zbornika radova i znanstvenih časopisa.

U prvom radu pod naslovom »Zabilježbe polarnog svjetla na zagorskim kamicima« (1-8) Krešimir Kužić objašnjava značenje ornamenata na četirima srednjovjekovnim nadgrobnim spomenicima (kamicima) iz Zagore. Ti ornamenti zapravo predstavljaju polarnu svjetlost čije se postojanje otkriva i u srednjovjekovnim kronikama. Osim što se otkriva značenje ornamenata kao vremenskog uporišta srednjovjekovnog čovjeka, pokušavaju se približe datirati ta četiri kamika.

U radu Olega Petrovića »Natpisi otoka Molata (1479.-1899.)« (9-46) obrađeni su i sistematizirani epigrafski natpisi otoka Molata od najstarijeg utvrđenog iz 1479. do godine 1899. Najviše su zastupljeni nadgrobni natpisi, a potom slijede nadvratni natpisi, natpisi na krunama cisterni, na kamenicama za ulje, na oltarima te natpisi na metalu. Analizira se jezik natpisa (do 19860-ih talijanski, a potom hrvatski) te pismo natpisa (najčešće latinića, a rijetko i glagoljica). Natpisi su slabe umjetničke vrijednosti, što je uvjetovano ekonomskim mogućnostima stanovništva otoka Molata.

Tekst Marice Čunčić »Odlomak glagoljskog brevijara iz Banja« (47-98) predstavlja jedan pergamentni dvolist ispisan glagoljicom. Riječ je o odlomku kodeksa kojeg autorica naziva Banjski odlomak brevijara. Prema stilskim karakteristikama pisma odlomak je nastao u XV. stoljeću. U članku je glagoljski tekst transliteriran na latinicu te je uspoređen s dva latinska i dva glagoljska brevijara. Drugi članak M. Čunčić, naslovljen »Glagoljska Knji-

žica krizme iz Banja« (99-108), raščlanjuje rukopis s popisom krizmanika iz Banja 1607. godine. Kao i u prethodnom članku, glagoljski tekst »Knjižice« transliteriran je na latinicu. Osim toga, na kraju obaju članaka dodani su i rječnici svih riječi koje se pojavljuju u Banjskom odlomku brevijara odnosno u Knjižici krizme iz Banja te su priložene fotografije obaju rukopisa.

Lovorka Čoralić u radu »Hrvati u mletačkim katastrima (XVII. – XVIII. st.)« (109-164) na osnovi mletačkih katastara iz 1661., 1712. i 1740. godine ukazuje na prisutnost Hrvata u Mlecima u predjelu Castello, njihova mjesta stanovanja unutar pojedinih župa Castella, njihova zanimanja te društvenu strukturu i imovne mogućnosti. Svi ti podaci još jednom zorno pokazuju brojnost i značaj hrvatske iseljeničke zajednice u Mlecima te predjel Castello izdvajaju kao središnje mjesto njihova naseljavanja. Na kraju rada doneseni su grafikoni i tablice koje prate statističke podatke u tekstu, a dodan je i pregled hrvatskih useljenika u predjelu Castello prema katastru iz 1740. godine.

U prilogu »Prinos poznavanju pomorske trgovine Splita u XIX. stoljeću« (165-186) Šime Peričić razmatra udio i utjecaj Splita u pomorskoj trgovini Dalmacije u prvoj i posebno u drugoj polovini XIX. stoljeća. Na temelju objavljenih, ali i nekih novih vrela te literature, ocrtavaju se tokovi splitske trgovine, osobito one vinom i maslinovim uljem, ali i nekih drugih proizvoda, primjerice soli. Kako bi prilog bio potpun, analizira se i statistički prikazuje lučki promet splitske luke u navedenom razdoblju.

Medijska pokrivenost događaja u Istri i Rijeci, kao i stavovi dalmatinskih političkih stranaka prema zbivanjima na spomenutom području neposredno prije Prvoga svjetskog rata, a na temelju analize zadarskih tjednika i polutjednika iz tog vremena, tema je rada Ante Bralića »Zadarsko novinstvo prema Istri i Rijeci pred Prvi svjetski rat« (187-206). Odnos prema zbivanjima u Istri i Rijeci u zadarskim novinama bio je različit od lista do lista, a ovisio je u najvećoj mjeri o političkoj orijentaciji lista te o onodobnoj političkoj situaciji na Balkanu.

Članak Stanka Piplovića »Dioklecijanov mauzolej između dvaju svjetskih ratova« (207-242) rasvjetljava arhitektonske zahvate na Dioklecijanovu mauzoleju između Prvog i Drugog svjetskog rata. Radovi su zahvaćali mauzolej i zgrade prislonjene na njega, zatim prostor sjeverno i južno od mauzoleja te Peristil. Zahvati su se trebali proširiti i na neke druge dijelove tog prostora, ali su spriječeni zbog početka Drugoga svjetskog rata.

Tema posljednjeg članka »Kongres javnih radnika u Zagrebu 1922., i njegovi odjeci u Dalmaciji« (243-266) Tončija Šitina pokušaj je rekonstrukcije političkih događaja i previranja u strankama monarhističke Jugoslavije godine 1922. s posebnim osvrtom na pokret javnih radnika i njegove utjecaje na politička zbivanja u Dalmaciji.

U rubrici *Ocjene i prikazi* prikazano je i recenzirano trinaest novih knjiga, zbornika radova i znanstvenih časopisa (267-294). Redom su predstavljena sljedeća djela: »Dugopolje: zbornik radova općine Dugopolje« (sv. 1., Zagreb – Dugopolje, 2001.), »Duvanjski zbornik« (zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa *Duvanjski kraj kroz povijest*, Zagreb – Tomislavgrad, 2000.), Mirko Marković, »Hrvatski gradovi na starim planovima i vedutama« (Zagreb, 2001.), Lovorka Čoralić, »Hrvati u procesima mletačke inkvizicije« (Zagreb, 2001.), L. Čoralić, »U gradu svetoga Marka. Povijest hrvatske zajednice u Mlecima« (Zagreb, 2001.), »Zbornik radova sa znanstvenog skupa *Pavao Posi-*

lović i šibensko-skradinski kraj u njegovo doba« (Šibenik – Zagreb, 2001.), »Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, posvećeno 150. obljetnici rođenja Tadije Smičiklase (1843.-1993.)« (Zagreb, 2000.), Niko Duboković Nadalini, »Odabrani radovi« (Split, 2001.), Andrej Rahten, »Slovenska ljudska stranka v Dunajskem parlamentu. Slovenska parlamentarna politika v Habsburški Monarhiji 1897-1914.« (Celje, 2001.), »Acta historico-oeconomica« (sv. 27, Zagreb, 2000.), »Problemi sjevernog Jadrana« (sv. 7, Zagreb – Rijeka, 2000.), »Časopis za suvremenu povijest« (god 33., br. 3., Zagreb, 2001.) i Ante Milković, »Naša Škabrnja (18. studenoga 1991. – 18. studenoga 2001.)« (Škabrnja, 2001.).

Tomislav Popić

Franjo ŠANJEK, Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima (13.-15. st.), Zagreb (Barbat) 2003., XLVI + 397 str.

Krstjani i Crkva bosanska kao historiografski problem javljaju se u povijesnoj znanosti šezdesetih godina 19. stoljeća. O pojavi krstjana, ustroju njihove Crkve i njihovu vjerskom učenju do sada je objavljeno više stotina samostalnih publikacija, stručnih rasprava i znanstvenih priloga namijenjenih čitateljima najraznolikijih opredjeljenja. Božidar Petranović, Franjo Rački, Marko Vego, Ćiro Truhelka, Leon Petrović, Jaroslav Šidak, Dominik Mandić, Aleksandar V. Solovjev, John Fine Jr., Dragoljub Dragojlović i Salih Jalimam samo su neka od brojnih imena s područja povijesne znanosti koja su se – u rasponu od 19. stoljeća do danas – okušala u pokušaju razrješavanja slojevite problematike društvenog i vjerskog fenomena bosanskih krstjana i njihova naučavanja.

Knjiga pod gornjim naslovom zaokružena je monografija iz pera Franje Šanjeka, dugogodišnjeg proučavatelja svekolikih sastavnica Crkve bosanske i bosansko-humskih krstjana. Kako i sam autor navodi u uvodnome slovu, knjiga je pokušaj »podastiranja znanstvenoj i široj kulturnoj javnosti najrelevantnijih vrela o fenomenu 'krstjana', koji duboko zadire u društvenu, intelektualnu, političku i religioznu problematiku hrvatskog i europskog srednjovjekovlja« (str. XVI). Njome se ujedno želi obilježiti osamstota obljetnica 'bilinopoljske abjuracije' (1203.), pravnog akta na osnovi kojega će papa Inocent III. pravno urediti laička bratstva u Italiji, Francuskoj i drugim zemljama zapadne kršćanske ekumene, stvarajući preduvjet za učinkovitiju komunikaciju ideja i ljudi na europskom prostoru početkom 13. stoljeća.

Knjiga je podijeljena na više zasebnih cjelina. U prvome dijelu, nakon sadržaja (VII-X) i predgovora iz pera Luje Margetića (XI), sadržan je pregledan autorov osvrt na dosadašnje spoznaje historiografije o krstjanima i Crkvi bosanskoj (XIII-XVI), bibliografija uporabljenih vrela i literature (XVII-XXX), čitateljima iznimno dragocjen »Pojmovnik heterodoksnih sljedbi« (XXXI-XXXVIII) te sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku (XII-XLV).

Slijede tri poglavlja (1.-66.) u kojima autor podrobno, tragom dosadašnjih spoznaja historiografije i uvidom u izvorno gradivo, pomno promišlja temeljna pitanja i odrednice ve-